

Substantivernes former

Der er fire forskellige betydningsformer af de fleste navneord :

Nøgen form	Ubestemt form	Bestemt form	Demonstrativ form	
brød	et/noget brød	brødet	det brød (der!)	Ental, et
rose	en rose	rosen	den rose (der!)	Ental, -en
roser	nogle roser	roserne/de røde roser	de roser (der!)	Flertal

Kort fortalt:

- 1) **Nøgen form** er en abstrakt type
- 2) **Ubestemt form** sætter fokus på noget konkret (nyt) i situationen
- 3) **Bestemt form** refererer til noget i situationen, som du selv kan regne ud eller kender.
- 4) **Demonstrativ form** peger som en finger på noget kendt.

1) "Nøgen form"

Brød betyder brød af alle slags, over hele verden og til alle tider, nøgen form beskriver en type:

*De gamle ægyptere kunne også bage brød.
Jeg kan godt lide brød til maden.*

Nøgen form for tælleligt/utælleligt:

Nøgen form af substantiver for noget utælleligt er ental:

Jeg kan godt lide vin.

Ting der kan tælles er som regel nøgen form flertal:

*Hun omgav sig med en duft af roser.
Prinsessen elskede at plukke roser i parken.
Jeg elsker roser.*

Men hvis man fx moser bananer, kan de ikke længere tælles og så bliver de ental:

Der skal mere banan i kagen næste gang.

Og på samme måde kan man tale om en duft af rose, når de ses som materiale:

Parfumen har et strejf af rose

Nøgen form i tryktabsforbindelser med verber:

/ /

Bage brød, plukke roser.

Tryktabsforbindelsen virker som et nyt verbum med en mere præcis betydning: "*at brødbage*", "*at rosenplukke*" - ikke bare *at bage* eller *at plukke*.

Sammenlign a og b:

Ental:

/ / /
a Børn må ikke drikke øl.

/ / / / /
b Han drikker altid en øl, før han går i seng.

Flertal:

/ / / / / / / / /
a Prinsesser arbejder ikke, de går hele dagen og plukker roser i rosenhaven.

/ / / / / / / / /
b Han havde glemt en gave så han plukkede nogle roser i hendes have på vej ind.

/ / /
Der er altså forskel på at plukke roser og at plukke nogle roser. Det første har hovedvægt på handlingen/aktiviteten og er nærmest et verbum, det andet på roserne, substantivet, som ting i forhold til andre ting.

2) "Ubestemt form"

Tælleligt

En øl introducerer noget nyt og konkret i situationen:

Der stod en halvtom øl på bordet.

I flertal vil man bruge *nogle* eller et antal: 19 i stedet for *en/et*:

Der stod nogle smukke roser på bordet.

Herefter kender vi øllen eller roserne som en del af situationen. Og vi siger bare *øllen*, og det betyder "den halvtomme øl fra før, det kan du da godt regne ud selv". Og *roserne* betyder "de smukke roser fra før, det kan du da godt regne ud selv"

Øllen kan kun blive ubestemt form igen, hvis den skal defineres om:

Der stod en halvtom øl på bordet. Det var egentlig ikke så mærkeligt, for far drak mange øl. Men det her var en udenlandsk øl, og det undrede mig, for min far drak ellers altid dansk øl.

Utælleligt: materialer væsker mm.

Foran utællelige substantiver bruger man "noget, lidt", når man mener en konkret mængde:

En fed, sort flue hyggede sig med noget øl, der var spildt på bordet.

Om det, der var spildt på bordet, siger vi herefter *øllet*, Så *øllet* betyder:

"det øl, der var spildt på bordet, det kan du da godt regne ud selv"

3) "Bestemt form"

Bestemt form betyder: *du ved godt, hvad for en jeg snakker om!* Øllen/den lille øl er en øl, der hører til situationen, fordi den er introduceret, eller fordi læseren let selv kan regne ud hvor den hører til i situationen:

Jeg havde en øl og to sodavand; jeg gav hende øllen.

Det var ikke nogen god frokost; maden var kold og øllet var varmt.

Jeg kiggede ud i haven: roserne var ved at springe ud, og alt var frisk og grønt.

I den sidste sætning er roserne er ikke blevet introduceret først! Men det betyder bare, at der ikke er noget særligt at fortælle om dem. De er bare helt almindelige haveroser, der er en selvfølgelig del af haven.

Bestemt form af substantiver med adjektiv foran:

Når der er et adjektiv foran substantivet, laver man bestemthed ved at sætte *den, det* eller *de* foran, i stedet for at sætte *-en, -et* efter:

Den tyske øl var bedre end den franske.

Bestemthed ligner på en måde et ejerforhold: *taget på huset* er det samme som *husets tag*; nemlig det tag, der er relevant for et bestemt hus. Og Peters nabo kan sige til sin kone enten: *Nå nu ringer Peters telefon!* eller: *Nu ringer telefonen inde hos Peter.* Den bestemte form betyder: *den telefon, der er relevant for Peter.*

Bestemt form af adjektiver, der bruges som substantiver:

Nøgen form	Ubestemt form	Bestemt form	Demonstrativ form	
ung	en ung	den unge	den unge (der!)	Ental
unge	nogle unge	de unge	de unge (der!)	Flertal

Hvis man skriver:

Unge har lettere ved at lære end gamle.

ja så mener man fx unge mennesker. Men substantivet er droppet og man skal altså huske at bøje ordet som et adjektiv. *Ungerne* (= de små børn) kommer ikke af *en ung*, men af *en unge*.

Bestemt form for en hel art, mm.

Man kan sige *mennesket* og mene *det typiske menneske*. En type kan altså beskrives konkret som et individ. Det gælder også fx planter og opfindelser:

Mennesket er det værste rovdyr.

Bilen blev opfundet i 1800-tallet.

Bøgen er Danmark nationaltræ.

Sammenlign a og b :

a Hunden er mennesket bedste ven.

b *Lassie* var væk, og bøffen smagte af hund. Jeg spiser aldrig på Burger King igen!

a Lusen lever bedst i rent hår.

b Han havde igen fået lus.

4) "**Demonstrativ form**" *Den øl!* Det er en måde at fremhæve noget kendt og konkret på, ligesom når man peger på det:

Den øl har jeg købt, og nu drikker du den. Det er for dårligt, jeg vil skilles!

Man kan også pege med en demonstrativ relativsætning med *som der* eller *hvor*:

*Gider du række mig **de roser**, der/som ligger på køkkenbordet?*

*Det var **det år**, (hvor) vi var i Spanien*

Der findes imidlertid også relativsætninger, der ikke på den måde peger, men bare beskriver:

Han lugtede igen til roserne, der stadig stod på bordet.

Også at-sætninger kan kræve demonstrativ form:

Hun fik den ide, at de skulle giftes.

Bestemt og ubestemt form i tekster

Når tekster hænger sammen er det blandt andet brugen af bestemt og ubestemt form, der gør det.

Sammenlign:

a

En dag gik det galt: Han var ved at reparere på taget, da han trådte forkert og gled ud over kanten. Det fik betydning for resten af hans liv. Ved faldet brækkede han mindst ti knogler.

b

En dag gik det galt: Han var ved at reparere på taget, da han trådte forkert og gled ud over kanten. Det fik betydning for resten af hans liv. Ved et fald brækkede han mindst ti knogler.

Tekst b hænger ikke sammen: *Et fald* må betyde et nyt fald, det kan ikke være det, vi kender.

Nøgen eller ubestemt form efter verbum (enhedstryk eller to tryk)

Nøgen form: *Jeg synes, at du er for ung til at drikke øl.*

Ubestemt form: *Skal vi ikke lige drikke en øl inden vi går hjem i seng?*

Den første sætning sætter fokus på verbet, det vil sige på handlingen. Det er som at opfinde et nyt verbum: *At øldrikke*. Den anden sætning introducerer en konkret øl i situationen, den sætter fokus på øllen, som en bestemt mængde.

1) (sko/nogle sko)

Jeg hader at købe _____, der er aldrig nogen, der passer.

Vi må se at få købt _____ til Peter, de gamle er alt for små.

2) (cigar/en cigar)

Normalt røg han ikke, men nytårsaften røg han som regel _____.

Jeg vil gerne lære at ryge _____, jeg synes, det ser mandigt ud!

3) (løg/et løg)

Gider du hakke _____ til at komme i suppen?

Den kniv er ikke god at hakke _____ med!

4) (tekster/nogle tekster)

Jeg synes, vi skal bruge mere tid på at læse _____

Til i morgen skal vi skrive en opgave, og vi skal vist også læse _____.

5) (piger/nogle piger)

Min søn nægter at lege med _____, de har tøselus, siger han.

Peter? Jo jeg så ham lege med _____ ovre i parken.

6) (køkken/et køkken)

Naboen har brugt hele sommerferien på at lave _____, tænk at de gider!

Hvis i skal bo i garagen bliver I da nødt til at lave _____, hvor skal I ellers lave mad?

7) (bil/en bil)

Han kan hverken køre _____ eller lade være.

Han havde kørt _____ til Paris for biludlejningsfirmaet.

Nøgen form, ubestemt, bestemt eller demonstrativ form:

Jeg holder meget af at lave (mad -en)_____. Jeg kan lide at gå i (butik -ken, -ker)_____ og købe (ting, en, -, tingene.)_____, som jeg skal bruge. Jeg køber (kød, -et)_____ (grøntsag -en, -er.)_____ og (ris, -et, ris,-ene) eller (spagetti, -en, - , -ene) _____ og slæber det hele ud på min (cykel, cyklen, cykler)_____ og kører hjem. Hjemme pakker jeg (vare -n,-r)_____ ud og gør (grøntsag -en, -er)_____ rene. Så skænker jeg mig _____ (glas -set, glas, -sene)_____ (vin -en, -e.) og går i gang. Jeg elsker (rødvind,-en, -e)_____, hvis den altså er af god (kvalitet -en, -er)_____. Som regel kommer min (kone -n,-r)_____ hjem fra (arbejde -t,-r)_____ mens jeg er ved at sætte (vand -et.)_____ over til (pasta -en, - , -ene)_____. Hvis hun er heldig, får hun også _____ (glas -set, glas, -sene) _____ (vin -en, -e.), men nogen gange er der ikke flere rene (glas -set, glas, sene) _____ og så må hun drikke af (flaske -n, -r)_____. Normalt ser (barn -et, børn, -ene)_____ (fjernsyn -et, - , -ene)_____ eller slås så det larmer i hele (hus -et, -e)._____. Derfor lukker vi altid (dør -en, -e)_____ og lægger (CD -en -er)_____ på, så vi bedre kan overdøve (larm -en)_____. (barn -et,børn, -ene)_____ er søde, men dødirriterende. I aften vil jeg lave (salat -en, er)_____ med (svamp -en, -e)_____ og (tomat -en, -er)_____. Det kan godt være svært at lave (salat -en, -er)_____ om vinteren: der er ikke så mange forskellige(ting -en, ting, -ene)_____ man kan komme i. Jeg kan nemlig ikke lide (kinakål -en, kål)_____ og frosne (majs, -en, majs, -ene)_____ med (dressing -en, -er)_____. Til gengæld er jeg ret glad for (råkost -en, er)_____, fx med (selleri -en, selleri, -ene.)_____ (æble -et, -er),_____ og (grapefrugt -en, -er)_____. Man tager (selleri -en, selleri, -ene.)_____ og river den sammen med 4 (æble -et, -er),_____. Så tager man (grapefrugt -en, -er)_____ og skærer den i (tern -en, tern, -ene)_____ og blander den i. Hvis man synes (grapefrugt -en, -er)_____ er for bitter kan man bruge (par -et, par, -ene)_____ (appelsin -en, -er)_____ i stedet.

Sæt substantiverne ind i den rigtige form:

Da jeg var 10 (år) _____ læste jeg (bog) _____ om
(alkymist) _____, der kunne lave (guld) _____ ud af
(bly) _____. Men faktisk gjorde han det ikke for at blive rig: Han
levede hele (liv) _____ alene i (hule) _____ langt ude i
(ørken) _____, og han lavede kun (guld) _____ (gang)
_____: (dag) _____ kom der (fattig ridder)
_____ ud til ham, (ridder) _____ var meget forelsket i
(prinsesse) _____ og ville gerne gifte sig med hende. Men hendes
far, (konge) _____, havde låst hende inde i (guldbur)
_____; man kunne se hende og tale med hende, men hun kunne
først komme ud af (bur) _____ når (eneste ene) _____
låste det op med (guldnøgle) _____ som aldrig havde været sat i
(lås) _____ før. (fattig ridder) _____ havde set
(prinsesse) _____ bag (tremme) _____ og kunne ikke
glemme hende. (nat) _____ havde han sneget sig ind i (slot)
_____; han havde kun tænkt sig at blive der (øjeblik)
_____, men han havde ikke kunnet slippe (syn) _____ af
hende, så det endte med at han faldt i (søvn) _____ på
(marmorgulv) _____ uden for (dør) _____. Gennem (hel

nat) _____ strømmede hans (drømme) _____ gennem
(lås) _____, men her mødte de (prinsesses) _____
(drøm) _____, og når (drøm) _____ mødes, danser de,
og (dans) _____ kan i (sjældent tilfælde) _____ blive
til (billede) _____. Derfor vågnede (ridder) _____
tidligt om (morgen) _____ med (billede) _____ af
(nøgle) _____ i (sin tanke) _____. Han forstod hurtigt at
det måtte være) _____ nøgle) _____ til (bur)
_____, og han sneg sig ud af (slot) _____ for at skaffe
sig (guld) _____, som han skulle smede (nøgle) _____
af. Men det er ikke let for (fattig ridder) _____ at skaffe (guld)
_____, og han skulle bruge meget (guld) _____, for det
var (stor nøgle) _____. Så var det, at han (dag) _____
hørte om (alkymist) _____: (ven) _____ fortalte ham, at
der langt ude i (ørken) _____ boede (gammel mand)
_____, der kunne lave (guld) _____. Jeg kan ikke huske
alt hvad der skete i (bog) _____, men (historie) _____
sluttede selvfølgelig med at (fattig ridder) _____ fik lavet (nøgle)
_____ og udfriet (prinsesse) _____ og nu arbejder de
begge to for Mærsk og du kan se dem i (ugeblad) _____ (hver
uge) _____ .

Sæt substantiverne ind i den rigtige form og gør historien færdig!

Denne her historie handler om (hel almindelig mand)_____. Han levede (hel almindelig liv)_____. Indtil han (dag)_____ pludselig kom til at tænke over (liv)_____.

Han havde (smuk kone)_____, (2 sød barn)_____ og (interessant job)_____. Hver (morgen)_____, vågnede han ved at (børn)_____ kom ind til ham i (seng)_____ og hans (kone)_____ serverede (kop te)_____. Når han havde drukket (te)_____ og læst (historie)_____ for (børn)_____ gik han ned i (køkken)_____, spiste (morgenmad)_____ og gik på (arbejde)_____. Det gjorde han også (morgen)_____, som (historie)_____ her handler om.

Men denne (morgen)_____ var alligevel ikke som (alle anden morgen)_____. På (vej)_____ til (arbejde)_____ mødte han (kvinde)_____ han havde kendt for (mange år)_____ siden.

Dengang havde hun gået i (klasse)_____ over ham og hun havde været (smukkeste pige)_____ på hele (skole)_____. Hun havde (grøn øje)_____ (lys hår)_____ og (lang ben)_____ og når hun gik hen ad (gang)_____ standsede (snak)_____ blandt (dreng)_____ indtil hun var helt forbi.

Hun var stadig smuk, selvom hun var blevet ældre og (hår)_____ måtte være farvet. De talte lidt om (tid)_____, der var gået og om hvad de lavede og var allerede nærmest ved at sige farvel, da hun pludselig tog (ring)_____ op af (lomme)_____ og gav ham den. Og før han kunne sige (ord)_____ var hun gået. Han satte (ring)_____ på (finger)_____, vel nærmest for ikke at tabe den, men da han havde haft den på lidt mærkede han (varme)_____ der begyndte at brede sig fra den og op igennem (arm)_____. Han ville tage den af, men kunne ikke...

Gør historien færdig:

Bestemthed ved demonstrative relativsætninger

Demonstrative relativsætninger:

Hvis en relativsætning udpeger et substantiv, bruger man demonstrativ form:

Kan du lige tage den maskinpistol, der ligger i anden skuffe?

Hvem har taget de trusser, som lå ude på græsplænen?

Det er da ikke den kirke, (som) vi blev gift i! Kan du da ikke huske, at den var rød?

Han blev født det år, (hvor) vi var i Spanien.

Hvorfor skal jeg altid date de fyre, (som) du ikke selv gider gå ud med.

De biler, (som) jeg har haft, har altid været baghjulstrukne, så jeg kender ikke noget til de forhjulstrukne.

Beskrivende relativsætninger:

Hvis relativsætningen bare beskriver, bruger man bestemt eller ubestemt form som normalt:

Bestemt

Han tog maskinpistolen, der stadig var varm, og tørrede den af med et smil om læberne.

Han samlede trusserne, der i øvrigt var af silke, op fra græsplænen og rakte hende dem.

Jeg kunne se ned på byen: kirken, hvor jeg i sin tid blev døbt, spejlede sig i søen.

Året 1962, hvor jeg blev født, var usædvanlig koldt.

Efter 100 af hendes dates havde jeg fået nok af fyrene, der som regel var computernørder, coladrunkere og bar stålbriller.

Bilerne, der er den største forureningskilde, slipper hvert år 200.00 tons CO₂ ud i luften.

Ubestemt:

Han fandt en dag en maskinpistol, der havde ligget på loftet siden krigen.

På tørresnoren hang nogle trusser, der engang havde været røde.

Fra bjerget kunne jeg se ned på en by, som jeg ikke havde set før.

1961 er et år, som Cubanerne nok altid vil huske.

Hun sagde, at hun kendte nogle fyre, som manglede en date.

Bare man kunne opfinde en bil, der kunne køre på vand.

Sæt sætningerne sammen med som/der/hvor:

I skolen gav Peter sit hjemmearbejde til læreren. Han lagde det ned i tasken.

Har du opskriften på desserten? Vi fik den til festen i lørdags.

Hun blinkede med øjnene. De var røde af tobaksrøg.

Jeg gik tilbage til forretningen. Jeg regnede med at jeg havde glemt pungen der.

Bestemt eller demonstrativ form før relativsætning

Man bruger demonstrativ form hvis relativsætningen definerer substantivet og bestemt form, hvis man mener: *den du kender*:

Er det dig der har taget det tyggegummi, der sad på spejlet?

Han spyttede tyggegummiet, der ikke længere smagte af noget, ud på gulvet.

Der var udkommet en ny dansk grammatik, og jeg skulle interviewe ____forfatter____, der boede i Herlev. Jeg læste _____bog_____, der var meget tyk, grundigt og fandt et kort frem, så jeg kunne finde_____vej_____, han boede på. Jeg stak _____kort_____, der ikke var helt nyt, i _____lomme_____, der ikke var hul i, og gik ned for at tage_____bus_____, der heldigvis hurtigt kom. Men da jeg var fremme, kunne jeg ikke finde ud af vejene. På_____skilt_____, der stod på hjørnet, kunne jeg se, at_____vej_____, jeg var stået af på, hed George Bush Alle, men _____vej_____, der var på mit kort hed Rosa Luxemburg Vej. Og også _____vej_____, der gik på tværs havde forskellige navne: R. Nixon Vej på skiltet og F. Castro Vej på kortet. Så jeg måtte tage bussen hjem igen. I bussen spurgte jeg _____chauffør_____, der ikke var dansker, om han vidste noget om navnene, men det gjorde han ikke. To rækker foran mig sad der imidlertid en mand og grinede: - Det er værdipolitik, du! sagde han, det er _____kulturminister_____, der har taget en modig beslutning og afskaffet, _____navne_____, som socialisterne gav vejene i 70'erne.

Næste dag fandt jeg endelig _____vej_____, der havde skiftet navn fra Aksel Larsens Vej til Poul Schlütters Vej, men jeg kunne ikke finde _____nummer_____, hvor forfatteren skulle bo. Jeg ringede på i _____hus_____, jeg synes så venligst ud. Døren blev åbnet af _____mand_____, jeg havde mødt i bussen, og han viste sig at være forfatteren.